

Vlaardingen in 1018 & De Slag bij Vlaardingen

Docentenhandleiding
inhoudelijke lessen middenbouw
(Groep 3, 4 en 5)

Carolien Van Loon, Gemeente Vlaardingen

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Kerndoelen.....	4
3. Thema's	5
Thema 1: De Slag bij Vlaardingen	5
Thema 2: Vlaardingen? Nee, Flardinga!.....	6
Thema 3: Erlinde en Corneel werken mee	7
Thema 4: De kost verdienen.....	8
Thema 5: Speel je mee?	9
Toelichting bij wol in leskist	10
Een polsbandje of balletje viltten.....	12

1. Inleiding

In 2018 herdenkt en viert de stad de 'Slag bij Vlaardingen'. Groot en klein, jong en oud, iedereen doet mee! Er zijn dit jaar verschillende activiteiten die de fantasie van kinderen volop zullen prikkelen en die ze zeker niet mogen missen. Denk maar aan:

- [De familietentoonstelling Boer en Burcht van 6 april-18 november](#)
- [Het ridderfeest in de bibliotheek en het depot op 26 mei](#)
- [De veldslag met middeleeuws kampement op 9 en 10 juni](#)
- [Het Historisch Stadsspektakel op 15 en 16 juni](#)

De verwondering en het plezier op hun gezichten is iets om naar uit te kijken. Het wordt helemaal fantastisch als de kinderen al wat meer weten over het leven in Vlaardingen in 1018 en de Slag bij Vlaardingen.

Deze lesbrief bevat luister-, denk- en doe-opdrachten voor in de klas. De opdrachten behandelen verschillende aspecten van het leven in de elfde eeuw en leggen de link met het leven vandaag de dag. Jij bepaalt zelf of je alle opdrachten door de leerlingen laat uitvoeren en in welke volgorde. Het verhaal is wel een mooi vertrekpunt.

Bij deze lesbrief hoort ook een leskist met spullen waarmee de kinderen aan de slag kunnen. Deze kan je gratis enkele dagen lenen. Stuur gewoon een mailtje naar carolien.vanloon@vlaardingen.nl. De opdrachtenbladen voor de kinderen vind je in de leskist en online. Zijn de opdrachten voor jouw groep nog iets te moeilijk of net te eenvoudig? Bekijk dan ook even de inhoudelijke lessen voor de onder- en bovenbouw.

Wil je jouw kinderen helemaal onderdompelen in het Vlaardingen van 1018? Breng met de klas een bezoek aan de tentoonstelling 'Boer en Burcht' in Museum Vlaardingen of aan het Educatief Archeologisch Erf in de Broekpolder. Leer de kinderen het lied van 'Dirk de Graaf'. Laat hen een ridder spelen tijdens de les drama of ga creatief aan de slag en versier jullie eigen banieren.

Combineren mag en kan! Alle programma's vind je op www.vlaardingen1018.nl/onderwijs/Middenbouw.

2. Kerndoelen

In dit lesaanbod voor groep 3, 4 en 5 staan afbeeldingen, voorwerpen en materialen waar de kinderen zelf mee aan de slag kunnen centraal. Uit het leven van duizend jaar geleden zijn bewust die onderwerpen gekozen die dicht bij het kind staan. Elke opdracht vertrekt vanuit hun leefwereld, vanuit het hier en nu.

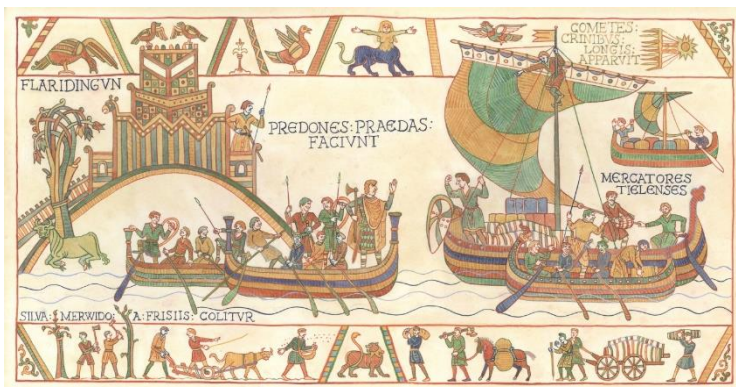
Vanuit het leergebied 'oriëntatie op jezelf en de wereld' sluit dit lesaanbod aan bij:

- Kerndoel 37/38: De kinderen gaan respectvol om met geleende materialen in de leskist. Ze brengen de taken die ze zelf vervullen onder woorden en vergelijken die met taken die andere kinderen doen. Ze bespreken of er verschillen bestaan tussen beroepen en taken voor jongens en meisjes.
- Kerndoel 40/41: De kinderen ontdekken hoe wol verwerkt wordt en gaan er zelf mee aan de slag.
- Kerndoel 44: De kinderen denken na over de materialen waar hun speelgoed van gemaakt is. Ze bedenken alternatieven voor materialen die vroeger niet voorkwamen.
- Kerndoel 47: De kinderen bestuderen de kenmerken van een voor hun vertrouwde omgeving en vergelijken die met hoe Vlaardingen er vroeger uitzag.
- Kerndoel 53: De kinderen maken kennis met de Slag bij Vlaardingen en graaf Dirk, een historisch belangrijk personage voor Vlaardingen, maar ook voor het graafschap Holland.

3. Thema's

Thema 1: De Slag bij Vlaardingen

Onderwerp	Verhaal Slag bij Vlaardingen
Tijd	30-45 minuten
Materiaal in kist	<ul style="list-style-type: none"> • (Voor)leesverhaal • Kap maliënkolder
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Kopieer het verhaal in de leskist. • Kopieer de opdrachtenbladen van thema 1. • Zet de presentatie van het verhaal klaar voor het digibord.
Te combineren met	Middeleeuwse kledij voor de docent. Kledij leen je gratis. Stuur een mailtje naar: carolien.vanloon@vlaardingen.nl

Het verhaal over de 'Slag bij Vlaardingen' is echt gebeurd, maar lijkt wel een spannend sprookje.

Lees het verhaal voor in de klas en gebruik de presentatie ter illustratie.

De kinderen kunnen het verhaal ook zelf lezen: om beurt een stukje hardop of iedereen in stilte. In de leskist vind je een vereenvoudigde en geïllustreerde versie van 'De Slag bij Vlaardingen'.

Ter info: De tekeningen zijn helemaal in de stijl van toen. Denk aan het Tapijt van Bayeux of nog beter... het [Tapijt van Vlaardingen](#) dat nu gemaakt wordt.

Opdracht: Laat de kinderen de twee opdrachtenbladen bij thema 1 invullen. Afhankelijk van de leeftijd kan dit individueel of klassikaal.

In de leskist vind je een kap van een maliënkolder. Laat deze rondgaan in de klas. Opzetten mag.

Vraag de kinderen om het gewicht van de kap te raden. De kap weegt ongeveer 2 kilo.

Maak de som. Hoeveel weegt de uitrusting van een ridder ongeveer? Is er iemand uit de klas die (bijna) zoveel weegt?

Kap: 2 kg + maliënkolder: 14 kg + dikke vest (gambison): 3 kg + zwaard: 1,5 kg + helm: 3 kg + schild: 4,5 kg = 28 kg

Thema 2: Vlaardingen? Nee, Flardinga!

Onderwerp	Vlaardingen lang geleden
Tijd	30 minuten
Materiaal in kist	<ul style="list-style-type: none"> • Tekening van Vlaardingen (A3) • Print manuscript • Perkament
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Laat de kinderen een foto van hun straat meenemen. • Kopieer de opdrachtenbladen van thema 2.

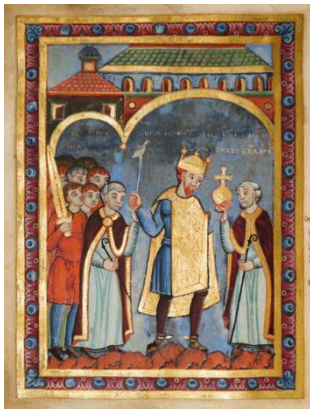
Laat de kinderen zelf ontdekken hoe anders Vlaardingen er vroeger uitzag. Het vertrekpunt is een omgeving die ze goed kennen: de straat waarin ze wonen. Lukt het niet om een foto te laten meebrengen? Als voorbereiding kan je ook een wandeling maken in de omgeving van de school.

Opdracht: Laat de kinderen de opdrachtenbladen bij thema 2 invullen. Afhankelijk van de leeftijd kan dit individueel of klassikaal.

In de tijd van Dirk en Hendrik zag Vlaardingen er helemaal anders uit!

Ter info: Af en toe vinden we stukjes van houten huizen diep in de grond. De tekening is gemaakt op basis van wat archeologen gevonden hebben en wat we weten uit geschreven bronnen.

In de leskist vind je een kopie van een middeleeuwse miniatuur. Laat deze in de klas rondgaan. De oorspronkelijke tekening is gemaakt op perkament. Dat is gemaakt van de huid van een dier, waar de haren vanaf zijn gehaald. Dan werd de huid gedroogd en opgespannen:

In de leskist zitten drie stukjes perkament. Laat ook deze stukjes rondgaan en laat de kinderen voelen en ruiken.

Thema 3: Erlinde en Corneel werken mee

Onderwerp	Kinderen en hun taken
Tijd	30 minuten
Materiaal in kist	<ul style="list-style-type: none"> • Foto's van het gezicht van Erlinde en Corneel (A3) • Voorwerpen uit de middeleeuwen (nagemaakt)
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Kopieer de opdrachtenbladen van thema 3.

Corneel en Erlinde leefden duizend jaar geleden in Flardinga. Ze gingen niet naar school, want dat bestond nog niet. Toch konden ze niet zomaar doen wat ze wilden. Ze hielpen hun ouders. Doen de kinderen uit de klas dat ook?

Opdracht: Laat de kinderen de opdrachtenbladen bij thema 3 invullen. Afhankelijk van de leeftijd kan dit individueel of klassikaal.

Besprek na het invullen van de opdrachtenbladen in groepsverband de taken die de kinderen hebben opgegeven. Zijn er taken die typisch zijn voor jongens of meisjes? Kan een meisje alles doen wat een jongen doet?

Ter info: We weten niet hoe het meisje en de jongen heette.

Hun gezichten zijn gereconstrueerd door een specialist op basis van de kenmerken van hun schedels. De twee reconstructies vind je in Museum Vlaardingen.

In de leskist zitten vier voorwerpen die mensen vroeger gebruikten.

Laat ze rondgaan in de klas, zodat de kinderen de vragen kunnen beantwoorden:

- 4 luizenkammen gemaakt van hoorn voor het verwijderen van kriebelbeestjes
- 4 slijpstenen gemaakt van steen voor het scherpen van messen en scharen
- 4 knijpscharen gemaakt van metaal voor het knippen van stoffen
- 4 naalden gemaakt van been voor het vastnaaien van stoffen en leer

Thema 4: De kost verdienen

Onderwerp	Middeleeuwse beroepen
Tijd	45 minuten – 1 uur
Materiaal in kist	<ul style="list-style-type: none"> • Handgekleurde wol, verschillende kleuren • Replica spintol en weefspoel • Vervilte wollen banden • Gekleurde wol om mee te vilten
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Kopieer de opdrachtenbladen van thema 4. • Teiltjes warm water • Groene zeep

Welke beroepen hebben de ouders vandaag? En hoe zat dat vroeger?

Opdracht: Laat de kinderen het eerste opdrachtenblad bij thema 4 invullen. Afhankelijk van de leeftijd kan dit individueel of klassikaal.

Tip: Op de website www.beroepenvantoen.nl vind je een uitgebreid overzicht van beroepen die ook in de middeleeuwen voorkwamen. Je kunt het zo gek niet bedenken.

In 1018 maakten de mensen hun kleding zelf. Of lieten ze kleding maken, als ze het konden betalen. Op de markt kon je stoffen kopen, van wol (schaap), linnen (vlas) en zelfs zijde (rups). Veel vrouwen sponnen, twijnden en weefden thuis zelf de wol.

In de leskist zitten verschillende zakjes met gekleurde wol. Deze wol is gekleurd met natuurlijke producten. Net zoals dat vroeger gebeurde, dus niet in de fabriek. Achteraan deze lesbrief vind je een toelichting op de wol in de leskist.

Deel de wol rond en laat de kinderen er aan ruiken en voelen. Vertel wat er met de wol is gebeurd. Laat ook de replica van de spintol en van de weefspoel, twee voorwerpen die men nodig had bij het bewerken van de wol, rondgaan.

Opdracht: Laat de kinderen het tweede opdrachtenblad bij thema 4 invullen.

Knutselopdracht: Zelf wol vilten

Bij de leskist hoort ook een plastic bak met verschillende kleuren wol. Met deze wol kunnen de kinderen een polsbandje of balletje maken met dezelfde techniek die gebruikt werd voor kleding te vilten: het natvilten. Zie de wollen banden in de kist.

Aan het einde van deze nieuwsbrief vind je het stappenplan voor het vilten van een polsbandje of balletje.

Thema 5: Speel je mee?

Onderwerp	Een middeleeuws spelletje
Tijd	20 minuten
Materiaal in kist	• Dobbelstenen

Natuurlijk speelden kinderen vroeger ook spelletjes.

Nu is veel speelgoed van plastic gemaakt, maar dat was nog niet uitgevonden toen Erlinde en Corneel leefden.

Zij verzonnen eenvoudige spelletjes en speelden met wat ze vonden. Mama en papa maakten soms ook wat voor hen: een stoffen popje of een houten stokpaardje bijvoorbeeld.

Opdracht: Laat de kinderen het opdrachtenblad bij thema 5 invullen.

In de leskist zitten 15 dobbelstenen die gemaakt zijn van bot. Dit maakt ze niet exact, maar wel historisch verantwoord.

Verdeel de klas in drie groepen. Geef elke groep vijf dobbelstenen. Laat de kinderen de vereenvoudigde vorm van Yahtzee spelen.

Toelichting bij wol in leskist

Witte ongewassen wol

- Deze wol is vers van het schaap en nog niet gewassen of gekamd. Daarom zitten er nog vuiltjes in de wol.
- De wol voelt vettig en plakkerig. Dit komt door de lanoline in de vacht. Lanoline beschermt het schaap en de wol tegen de weersinvloeden.
- 'Witte' wol is nooit echt wit, maar altijd een beetje gelig of grijsig.

Bruine wol gewassen en gekaard

- Plantenresten en grotere vuiltjes worden met de hand verwijderd.
- Stof en biologisch vuil worden verwijderd door de wol een nacht te laten weken in koud water (met inweekmiddel) en daarna uit te spoelen.
  - o De lanoline zit nog in de wol.
  - o Garen dat nog lanoline bevat is wat waterafstotend.
- Om de lanoline te verwijderen, wordt de wol ongeveer een half uur in een heet bad (80-90 graden) verhit. Lanoline wordt dan vloeibaar en kan met het hete water afgegoten worden. Daarna wordt de wol uitgespoeld in heet water.
- Met een kam wordt de wol gekaard of gekamd. Daarbij worden de vezels van de wol ontward en in dezelfde richting gelegd.

Bruine wol gesponnen

- De ontwarde vezels wol worden in elkaar gedraaid.
- Deze draad kan je nog niet gebruiken om mee te breien.

Bruine wol gesponnen en getwijnd

- Door verschillende gesponnen draden in elkaar te draaien, krijg je een dubbele, driedubbele of vierdubbele draad.
- Deze draad kan je gebruiken om mee te breien.

Gekleurde wol

- De eerste stap is de wol laten weken in een waterige aluinoplossing. Dit noemt men ook beitsen. De 'schubben' van de wol gaan daardoor wat openstaan, zodat de verfstof beter opgenomen kan worden.
- Het kleuren gebeurt met plantaardige middelen in heet water.
- Na het kleuren wordt de kleur gefixeerd met azijn.

Gekleurde wol – Fluitekruid

- Van het fluitekruid wordt de bloem, stengel en het blad gebruikt om de wol te kleuren.
- Nadat de eerste hoeveelheid wol gekleurd is, kan je het bad nog eens gebruiken voor een tweede hoeveelheid wol. Deze is dan lichter van kleur.

Gekleurde wol – Meekrap

- Van meekrap wordt enkel de wortel van de plant gebruikt om de wol te kleuren.
- Als je een aftreksel maakt op hogere temperatuur, dan wordt de kleur bruiner. Bij lagere temperaturen is de kleur roder.
- Het eerste bad geeft een intensere kleur dan het tweede bad.

Gekleurde wol – Uienschillen

- Van uien worden de schillen gebruikt om de wol te kleuren.

Gekleurde wol – Notenbolsters

- Van noten worden de bolsters gebruikt om de wol te kleuren.

Natuurlijke kleurmiddelen

- Blauw: Wede
- Geel: Uien, wouw, verfbrem, duizendblad, paardenbloem, reukeloze kamille
- Wit/ geel: Fluitekruid
- Oranje tot rood: Meekrap
- Bruin: Notenbolsters
- Groen: Brandnetels

Bronnen

<https://spinnerofyarns.wordpress.com/2014/12/25/wassen-van-wol>

Het TakkeTiele Huis: <http://www.takketiele.be>

Hunebed Nieuwscafé: <https://www.hunebednieuwscafe.nl>

<https://wolleboom.weebly.com/wol-verven-met-planten.html>

Een polsbandje of balletje vilten

De benodigdheden zijn:

- Pluk viltwol van ongeveer 15 gram.
Verschillende kleuren geven een nog leuker eindresultaat
- Zo warm mogelijk water
- Groene zeep
- Teiltjes voor de water met zeepoplossing

Stap 1

Doe water met zeep in de bak, laat de zeep oplossen.

Stap 2

Week de plukjes viltwol in het zeepwater. Knijp ze daarna goed uit, zodat ze niet meer druipen.

Stap 3

Leg twee plukken wol op je hand en wrijf deze in elkaar door met je andere hand eroverheen te wrijven. Begin zachtjes en wrijf steeds steviger.

Voor het balletje doe je hetzelfde, maar maak je cirkelvormige bewegingen. Voeg kleine, dunne plukjes wol toe om een dikker balletje te krijgen (nieuwe laagjes, zoals bij een ui).

Stap 4

Ga door met wrijven en nat maken, totdat jouw polsbandje lang genoeg is of het balletje dik genoeg.

Stap 5

Sla de streng wol om jouw pols en wrijf de uiteinden in elkaar. Vraag een vriendje om te helpen.